

Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca
Facultatea de Litere
Școala doctorală de Studii lingvistice și literare
Doctorat științific în domeniul Filologie

TEZĂ DE DOCTORAT

**Analiză pragmatică a „pozițiilor socio-discursive” în patru
piese de teatru ale lui Éric-Emmanuel Schmitt : *La Nuit de
Valognes, Le Libertin, Hôtel des Deux Mondes și
Petits crimes conjugaux*
(rezumat)**

Coordonator:
Prof. dr. Florea Ligia-Stela

Doctorand:
Dobroiu Vlad

2017

Cuprins

Introducere	3
Cadrul teoretic al tezei de doctorat.....	4
Obiectivele și cadrul metodologic.....	6
Universul ficțional al lui Éric-Emmanuel Schmitt.....	9
Prezentarea planului de lucru	12
Elementele de noutate ale tezei de doctorat	15
Capitolul 1. Teatrul: text și reprezentație	18
1.1. Tendințe actuale ale teatrului francez.....	20
1.2. Statutul didascaliilor.....	23
1.3. Principalele funcții ale didascaliilor	26
1.4. Dubla enunțare în teatru	32
1.5. Ce este „teatralitatea”?	39
1.6. Concluzii parțiale	42
Capitolul 2. Spațializarea conflictului dramatic	44
2.1. Pragmatica interacțiunii verbale și analiza discursului teatral	46
2.2. Tipuri de spațiu în teatru	49
2.3. Proximitate și gestualitate	53
2.4. Sistemul didascalic: indicațiile scenice gestuale.....	61
2.5. Concluzii parțiale	71
Capitolul 3. Poziții socio-discursive și construirea identității pe scena de teatru	74
3.1. Poziții socio-discursive în viața de zi cu zi	75
3.2. Teoria actelor performative după John Langshaw Austin.....	77
3.3. Contactul fizic și „performativitatea genului”	81
3.4. Identitate și „locateme identitar”.....	87
3.5. „Performativitate”, „performanță” și „performativ”	93
3.6. Concluzii parțiale	98
Capitolul 4. „Relaționemele identitare” în <i>La Nuit de Valognes</i>	100
4.1. Contextul și interacțanții	102
4.2. Conflictul dramatic și contactul fizic	109
4.3. Poziții socio-discursive inversate între Don Juan și Angélique	119
4.4. Conflictul dintre Don Juan și le Chevalier : între Eros și Thanatos.....	123
4.5. Concluzii parțiale	131

Capitolul 5. <i>Le Libertin</i> sau redefinirea imaginii de sine	133
5.1. Denis Diderot – libertinul	135
5.2. „Sinele” și „fața” lui Diderot.....	139
5.3. Actul artistic ca „locatem identitar”	143
5.4. Relația intimă și contactul fizic	147
5.5. Concluzii parțiale	156
Capitolul 6. <i>Hôtel des Deux Mondes</i>: caracteristicile „agonemelor”	158
6.1. „Stilemele” lui Éric-Emmanuel Schmitt	159
6.2. Personajele și conflictul dramatic	163
6.3. Dimensiunea afectivă a interacțiunilor.....	167
6.4. Poziții socio-discursive atipice între doctor și pacient	171
6.5. Agoneme și indicații voco-acustice.....	175
6.6. Concluzii parțiale	183
Capitolul 7. <i>Petits crimes conjugaux</i>: de la conflict la cooperare.....	185
7.1. Cooperare versus competiție/conflict.....	186
7.2. De la conversație la dispută	192
7.3. Joc de roluri: de la text la „performanța scenică”	195
7.4. Simulare și raporturi de putere	204
7.5. Concluzii parțiale	211
Concluzii generale	212
Anexe	227
Anexa 1	228
Anexa 2	229
Anexa 3	230
Elemente de bibliografie și de sitografie	232

Cuvinte-cheie : interacțiune verbală, „față”, didascalii gestuale, spațiu, performativitate, gen

Lucrarea noastră de cercetare este consacrată studiului pozițiilor socio-discursive care se construiesc între genuri (masculin/feminin) în teatrul lui Éric-Emmanuel Schmitt. Corpusul tezei noastre este format din patru opere literare aparținând acestui autor, care au apărut la editura Albin Michel, și din patru spectacole după aceste texte care au fost realizate în Belgia și în Franța. Este vorba, mai exact, despre următoarele piese de teatru: *Petits crimes conjugaux* (2003), *Hôtel des Deux Mondes* (1999), *Le Libertin* (1997) și *La Nuit de Valognes* (1991).

În ceea ce privește reprezentațiile scenice alese pentru analiza pozițiilor socio-discursive în teatrul lui Éric-Emmanuel Schmitt, ne-am îndreptat atenția în special către spectacolele pe care autorul însuși le promovează pe site-ul său: *Petits crimes conjugaux* realizat în 2004 de Patricia Houyoux la Théâtre Le Public din Bruxelles, *Hôtel des Deux Mondes* de Daniel Roussel, care a avut loc în 2001 la Théâtre municipal de Béziers (Franța), *Le Libertin* realizat de Michel Kacenenbogen la Auditorium du Passage 44 din Bruxelles și *La Nuit de Valognes*, piesă de teatru pusă în scenă de Patricia Houyoux în 2007 la Théâtre Royal du Parc, la Bruxelles.

Am selectat aceste piese de teatru ale lui Éric-Emmanuel Schmitt având ca principal criteriu dinamica dintre genuri (masculin/feminin). De asemenea, am ținut cont și de modul în care personajele interacționează, precum și de raporturile de putere care se construiesc între acestea. A fost necesar să luăm în considerare punerile în scenă ale acestor piese de teatru pentru a evita cât mai mult posibil ambiguitățile privind comportamentul și gesturile personajelor.

Trebuie să menționăm că pe parcursul anilor de cercetare am vizionat și alte spectacole decât cele analizate în teză, dar ne-am oprit totuși la acestea din mai multe motive: în primul rând, reprezentațiile scenice alese sunt destul de fidele universului ficțional al acestui dramaturg franco-belgian, ceea ce este un aspect esențial pentru teza noastră; apoi, DVD-urile comercializate de Antigone Boutique conțin nu numai înregistrările spectacolelor după piesele de teatru ale lui Éric-Emmanuel Schmitt, ci și interviuri cu actorii și cu autorul, în care acesta prezintă punctul său de vedere privind aceste puneri în scenă; în plus, actorii și regizorii acestor spectacole au lucrat în repetate rânduri pe textele lui Éric-Emmanuel Schmitt, ceea ce ne-a permis să analizăm mai bine jocul scenic și construirea relațiilor interpersonale pe scena de teatru.

În ceea ce privește cadrul teoretic și metodologic al cercetării noastre, ne-am îndreptat atenția în mod deosebit către instrumentele de analiză ale pragmaticii

interacțiunii verbale pentru a studia pozițiile socio-discursive și relațiile interpersonale care se construiesc între personajele acestor patru piese de teatru de Éric-Emmanuel Schmitt. În analiza dinamicii dintre genuri pe scena de teatru, am ținut cont în special de caracteristicile gesturilor comunicative și de felul în care personajele își însușesc spațiul scenic.

Teza de doctorat conține șapte capitole dintre care primele trei sunt consacrate cadrului teoretic al cercetării, iar celelalte capitole, analizei pieselor de teatru ale lui Éric-Emmanuel Schmitt. Romancier, nuvelist și dramaturg, el abordează în operele sale literare teme care se găsesc, de cele mai multe ori, sub semnul filosofiei.

În primul capitol, „Teatrul: text și reprezentare”, analizăm statutul dramaturgului și al regizorului, prezentând câteva direcții ale teatrului francez contemporan și mai multe probleme care privesc „actorii” universului teatral, în sensul larg al termenului. Ne îndreptăm atenția către dubla enunțare în teatru și către componentele textului dramatic, acordând un loc important studiului didascalilor diegetice și scenice (Petitjean : 2012).

În al doilea capitol, „Spațializarea conflictului dramatic”, prezentăm conceptul de conflict în teatrul dramatic și contextualizăm lucrarea de doctorat în vasta sferă a analizei de discurs. Reflectăm la raporturile dintre teatru și pragmatica interacțiunii verbale, insistând pe construirea relațiilor interpersonale în viața de zi cu zi (Flahault : 1978, Kerbrat-Orecchioni : 1992). Pentru a înțelege mai bine cum se construiesc relațiile interpersonale pe scena de teatru, explorăm diferitele tipuri de spațiu din teatru (Pavis : 2004) și aprofundăm funcțiile gesturilor comunicative.

„Poziții socio-discursive și construirea identității pe scena de teatru” este titlul celui de-al treilea capitol al tezei noastre. Pentru a stabili mai bine cadrul teoretic al cercetării noastre, comparăm diverse teorii privind construirea pozițiilor socio-discursive care au fost elaborate de François Flahault, iar apoi reinterpretate de Catherine Kerbrat-Orecchioni. Pentru a putea analiza dinamica dintre genuri (masculin/feminin) care se consolidează între personajele din piesele de teatru selectate și pentru a înțelege mai bine „performativitatea genului” (Butler: 2006), am considerat că este esențial să revedem teoria actelor performative propusă de John Langshaw Austin (1962). La finalul capitolului, am făcut câteva observații privind noțiunile de „performativitate” și de „performance/performanță” pentru a evita pe cât posibil utilizarea eronată a acestor termeni-cheie.

Al patrulea capitol, „«Relaționemele identitare» în *La Nuit de Valognes*”, este consacrat studiului gesturilor proxemice și kinestezice din acest text dramatic. După ce am discutat modul în care se construiește în general conflictul unei piese de teatru (Ubersfeld : 1996 (a), Pavis : 2011), prezentăm contextul acțiunii piesei de teatru *La Nuit de Valognes*. Pentru a analiza felul în care Don Juan încearcă să perpetueze imaginea sa de seductor, explicăm funcțiile contactului fizic dintre acesta și victimele sale, precum și rolul „locatelor identitare”. Trebuie subliniat faptul că am acordat o atenție deosebită scenei în care Don Juan îi spune lui Angélique că nu o iubește, dar că se va căsători totuși cu ea, precum și scenei de duel dintre acesta și fratele lui Angélique.

„*Le Libertin* sau redefinirea imaginii de sine” este titlul celui de-al cincilea capitol. Ne-am concentrat atenția mai ales asupra modului în care filosoful reușește să construiască și să reconstruiască imaginea sa socială încercând să respecte valorile morale promovate în societate. Pentru a analiza construirea „sinelui” (Vion : 2000) personajului principal și pozițiile socio-discursive pe care le ocupă în raport cu Mme Therbouche, am ținut seama de funcțiile contactului fizic și am comparat gesturile descrise în didascalii cu cele realizate pe scena de teatru.

Titlul celui de-al șaselea capitol al tezei noastre este „*Hôtel des Deux Mondes*: caracteristicile «agonemelor»”. Mai întâi, identificăm „stileme” (Petitjean: 2012) specifice universului ficțional al lui Éric-Emmanuel Schmitt, care ar putea fi utile oamenilor de teatru care lucrează pe operele dramatice ale acestui autor și mai ales pe această piesă de teatru. Studiem, apoi, modul în care sunt construite relațiile interpersonale între personajele piesei, insistând pe caracteristicile agonemelor. Pentru a pune mai bine în evidență angoasa și rea-voința interacțională a personajului principal, analizăm caracteristicile agonemelor paraverbale.

În ultimul capitol, „*Petits crimes conjugaux*: de la conflict la cooperare”, ne concentrăm atenția asupra modului în care cele două personaje se redescoperă și își redescoperă dragostea unul pentru celălalt salvându-și astfel căsnicia. Raporturile care se stabilesc între cei doi soți se regăsesc uneori sub semnul cooperării, iar alteori, sub semnul conflictului. Pentru a analiza pozițiile socio-discursive ale celor doi soți, studiem „rolurile ocazionale” (Vion: 2000) pe care aceștia și le însușesc în unele situații, precum și felul în care ocupă spațiul scenic.

În concluzie, considerăm că lucrarea noastră de cercetare ar putea fi utilă atât profesioniștilor din domeniul teatrului care lucrează pe operele literare ale lui Éric-

Emmanuel Schmitt, cât și specialiștilor din domeniul analizei discursului care sunt interesați de modul în care locutorii își construiesc pozițiile socio-discursive, de gestualitatea conversațională și de dinamica dintre genuri (masculin/feminin).